

Josep Valls, passió per la globalitat

«No m'hauria imaginat mai conèixer Pla tan de prop ni tractar-lo tants anys»

Text > DAVID PAGÈS I CASSÚ

Josep Valls (Sant Feliu de Pallerols, 1944) és un home savi i generós. Va rebre una sòlida formació al Seminari de Girona, on va cursar estudis eclesiàstics. El 1969 va contreure matrimoni amb Carme Busquets i es van instal·lar a Figueres, on va treballar al Motel Empordà. En aquest establiment, el 1973 va conèixer Josep Pla, amb qui va iniciar una relació cordial, intensa i plena. Pla, alguns cops, quan sentia parlar algú que no el convenia gaire, es girava la boina a l'inrevés, tot mantenint-la cap per amunt sobre el cap per donar a entendre que no creia res del que li explicava l'interlocutor. Això no passava amb Valls, que, des de l'afecte i l'admiració, solia portar-li la contrària —amb mesura i mirament, això sí—, un «atribut» que oxigenava les converses i feia aparèixer el Pla més genuí, que deia coses que no solia dir habitualment en públic. En el llibre *Històries de Josep Pla* (Editorial Gavarres) n'hi ha transcrit un bon grapat.

>> Foto: MARTÍ ARTALEJO

Parleu-nos de la vostra infantesa i joventut. Hi va haver alguna persona que us marqués o que us influís d'una manera especial?

Vaig entrar al Seminari de Girona quan tenia deu anys. Ara penso que els meus pares devien delegar, d'alguna manera, la meva educació als professors i superiors d'aquella santa casa. Però sí que em degué influir el pare, que era un gran lector i tenia una bona biblioteca a casa. Ell em va iniciar en el gust de la lectura. Primer van ser, sobretot, Jules Verne, Karl May i Emilio Salgari; força més tard, Ruyra, Roig i Raventós, Marià Vayreda, Maragall, Verdaguer..., els catalans que hi havia a la biblioteca de casa. Pel que fa a la meva entrada al Seminari, qui em va influir més va ser el senyor rector del poble. Però ja em direu si hi ha ningú que, amb deu anys, sàpiga què vol ser a la vida...

El Seminari, per a vós i per a molts altres joves, va ser una gran universitat. Hi vau estar vuit anys.

«La millor universitat del món», deia el senyor Pla. Quant a humanística, potser no hi havia res millor. Tots els antics alumnes estem marcats per aquella educació, ens agradi o no. I tots els antics alumnes vol dir els que vam plegar cordes i abaixar veles a mig fer, i també els que van acabar i van rebre els ordres sagrats. Els anys de joventut dins aquell internat van resultar de-

terminants per a tota la vida. Goethe diu que cal anar amb compte amb el que es desitja de jove, perquè s'acaba aconseguint. Suposo que és per la importància vital de l'adolescència.

Els vostres interessos són múltiples; els vostres llibres en donen testimoni...

Sí, m'interessa tot. Tot, sense excepció. Començaré a morir de veritat quan tingui curiositat, quan perdi l'interès. I una raresa entremig de tot plegat: m'interessa molt la cuina com a fet històric i com a art gastronòmic i, en canvi, no sé fer ni un ou ferrat. Bé, potser sí, que en sabria fer un, però no ho he intentat mai.

Moltes persones us defineixen com un home del Renaixement, d'aquells que tenen passió per la globalitat. Creieu que l'època i la societat actuals els afavoreixen, aquests tipus de perfils?

Em penso que en el camp de la música és on ho veig més clar, això que em pregunteu: cada dia hi ha més virtuosos i menys artistes. Però el que vós anomenau «passió per la globalitat» és una cosa que fa patir molt, eh? Perquè no et veus mai tip per més que mengis, mai quedes satisfet. Com més coses saps, més t'adones que ets un cap de carbassa. No puc fer-hi res. Deixem-ho, doncs, així: passió per la globalitat.

Vau treballar com a gerent, durant més de trenta anys, en l'hostaleria. Què us hi va dur, a entrar en un camp que, en principi, estava allunyat de la vostra condició d'home de lletres?

La pura casualitat. Com que sabia una mica d'idiomes, vaig començar a treballar a la recepció de l'hotel, enfocat a cuidar-me de la correspondència amb els clients. Però el qui portava els comptes es jubilà, i el director em va demanar si m'interessava el despatx. Vaig dir que sí, bo i pensant que si no sabia gaire de números, ja n'aprendria.

L'any 1973 Josep Pla i vós us vau conèixer al Motel Empordà. El senyor Mercader, el propietari de l'establiment, us va presentar. Què va suposar per a vós aquella coneixença?

Aquell dia se'm va obrir el cel. Mai de la vida hauria pogut imaginar conèixer tan de prop Josep Pla i tractar-lo durant anys. De molt jove, el meu pare ja em feia llegir les cròniques de Pla al *Destino* (i també els escrits de Manuel Brunet, que signava com a *Romano*). Passats els anys, no me'n sabia avenir, que pogués parlar amb l'escriptor de Llofriu i tractar-lo; em semblava viure en un somni persistent. Així com el pare m'havia iniciat en el gust de la lectura, el senyor Pla em va iniciar en el de l'escriptura. I de llavors ençà, em penso que no he passat ni un sol dia sense escriure ni sense llegir. I és que

>> Amb Lluís Roua a Jerusalem, l'any 1998. (Foto: LLUÍS VERDAGUER)

>> Una de les passions de Josep Valls és tocar el piano. (Foto: MARTÍ ARTALEJO)

>> Al Sinai l'any 1997. (Foto: LLUÍS ROURA)

viure sense llegir és perillós, perquè obliga a conformar-se amb la vida pedrada.

Converses, coneixences, sortides, visites... Tot plegat, una experiència magnífica.

Ja ho crec que sí. El tracte amb el senyor Pla, a més, em va obrir un món de coneixences inaudites. Mireu, només per alt enllà, quin bé de Déu de noms: Joan Fuster, Max Cahner, Néstor Luján, Manuel Delibes, Álvaro Cunqueiro, Montserrat Roig, Duran Farell, Modest Cuixart, Josep Martinell, Ramon Sala, Luis Bettonica, Leopold Pomés, Narcís de Carreras, Victòria dels Àngels, Terenci Moix, Lluís Racionero, Antonio de Senillosa, el cardenal Jubany...

El llibre *Històries de Josep Pla* (Editorial Gavarres) ens projecta el Pla més espontani, més quotidià, més genuí... Era gaire diferent del personatge que tots, d'una manera o una altra, tenim interioritzat?

Misogin, rebec, antipàtic, inassequible... tot això són mitges veritats. El que a mi em semblava és que l'home intuïa qui se li acostava per interès, amb segones de canvi, i aquí sí que funcionava aquesta cuirassa de rebec, esquerp, inassequible. Ho vaig viure en directe algunes vegades. En recordo especialment una, en què se li acostà un senyor molt mudat amb grans aires d'autosuficiència, un d'aquells tipus fatxendes com el gall que creu que el sol surt per sentir-lo

cantar. Pla el clissà a l'instant, i l'home en va sortir ben escaldat.

En diferents episodis trobem el Pla que s'emociona. Realment no volia que el consideressin un sentimental, però era emotiu...

El vaig veure plorar més de tres i de quatre vegades escoltant algunes melodies com «Muntanyes del Canigó», «La Mare de Déu quan era xiqueta» o «La Dama d'Aragó». Plorava amb llàgrimes genuïnes, que intentava dissimular fent alhora gestos aproximats al que vulgarment diem una botifarra. No, no volia aparèixer com a sentimental, i traginava una cuirassa que li ho permetia dissimular. Però no sempre ho aconseguia.

«Pla és el compendi dels defectes i de les virtuts de l'empordanès mitjà», heu dit en diverses ocasions.

Sí. N'és el compendi exaltat. I si l'hagués de definir, manllevaria allò que digué de si mateix, des del llit de mort, a mossèn Modest Prats: «Miri, reverend, després de vint segles de cristianisme, de vint segles de doctrina i dogmes, de màrtirs i de Quaresmes, de misses i processons, de sermons, de penitències i tot el que vulgui, han sortit tipus presocràtics com jo mateix: empenyadors, superficials, xerraires, vanitosos, epidèrmics i frívols».

L'adjectiu era una categoria gramatical que ell usava de manera freqüent. Quins tres adjectius li atribuiríeu per definir-lo de la manera més exacta?

Molt difícil m'ho poseu. Definir Pla amb tres adjectius deu ser l'equivalent de voler explicar l'oceà en un got d'aigua. Puc dir-vos-en alguna cosa pel que fa a literatura. Pla era un admirador d'Azorín, i trobo trets comuns entre ells: la manca de petulància, la contemplació verge del dia a dia, una gran importància de l'adjectiu i una certa sintaxi afrancesada.

Enmig de moltes anècdotes i fets divertits, hi apareixen afirmacions que mereixen ser subratllades pel contingut que embolcallen: «La literatura consisteix a trobar l'adjectiu just en el moment precís, al costat de la paraula adequada, i tot seguit, escriure com si escrivís a la seva mare, a un amic, o a l'oncle...».

Em vaig preguntar moltes vegades si sospitava que jo escrivia tot allò de

>> Amb la seva esposa, Carme Busquets, al castell d'Amboise (el Loira), l'any 1997. (Foto: FERMÍ COLOMER)

què parlàvem, si anotava les trobades, els personatges que ell portava... i vaig deduir que sí que ho sospitava. Sobretot quan em va donar uns papers amb una entrevista inventada, on jo li feia preguntes i ell em contestava. Em va dir que ho donés a la gent d'*El Punt Diari*, i hi sortí publicada. Em va recalcar: «Vostè, quan escrigui, ho faci així: subjecte-verb-predicat, i com si escrivís a una seva tia de Calella» —la meua família procedeix del Maresme.

L'exercici el podríeu repetir ara vós mateix... Aquest cop, a la inversa: una entrevista imaginària, amb preguntes i respostes.

Això és el que vam fer a Figueres amb La Funcional Teatre l'octubre del 2011, en un espectacle «escenimatogràfic» que vam anomenar *Ara Pla*. Era el trentè aniversari de la seva mort i vam voler posar en relleu la re-

«Pla em va iniciar en el gust per l'escriptura. De llavors ençà, em penso que no he passat ni un sol dia sense escriure ni sense llegir.»

lació de Josep Pla amb Figueres, que és molta. Al final hi havia una entrevista imaginària que, a més de tot, va ser molt divertida, en la qual l'actor Salvador Torres imitava perfectament la veu de Josep Pla.

Ell era molt conscient de la importància que té una llengua per a un poble: «Els romans sabien que una llengua és important, perquè una llengua és com una filosofia, ni més ni menys».

Un periodista de Radio Nacional de Espanya va venir un dia al Motel a Figueres a fer-li una entrevista. En una de les preguntes, li va demanar què significava exactament per a ell la paraula *país*. Perquè quan deia «en aquest país...» no concretava, i no deia a quin país es referia, quins eren els límits d'aquell seu país, vaja. Pla li contestà: «Mire usted: cuando yo digo *país*, me refiero al espacio donde yo digo "bon dia" y me responden "bon dia"».

A la pàgina 33 del llibre, escriuiu això: «Fa dies que m'hi fixo, un dels temes que Pla vol encetar més sovint, i sembla que un dels que més li interessaven sobretot des de fa un temps, és el tema religiós».

Els últims anys va tenir una deriva religiosa. Suposo (suposo!) que per tractes amb l'estament clerical. El bisbe de Girona, el doctor Damià Estela, l'abat de Poblet, mossèn Modest Prats... els tenia com a personatges importants.

Un dia em va dir: «Tots aquests capellans, bisbes i abats són molt savis, molt importants i intel·ligents. Tots creuen en la immortalitat de l'ànima i en la vida eterna. Hi creuen, i són molt entesos i molt aciençats, sí...». I en una altra ocasió, una frase em va fer pensar molt: «L'objectiu final de la religió és deduir la veritat d'un principi de bondat i d'utilitat», digué. Encara recordo una altra conversa en què em preguntà què diria i faria Jesucrist si tornés a baixar a la Terra. El vaig fer repapiejar força quan li vaig contestar: «Si Jesucrist tornés, tot serien rodes de premsa continuades, una darrere l'altra».

«El paisatge és l'única cosa que no falla mai.»

Decebut de moltes coses i de molta gent, era una frase seva recurrent. Un dia tornant de Llançà, a l'altura del castell de Quermançó, allà on, en un canvi de rasant, apareix de cop tota la plana empordanesa, em va fer parar el cotxe. Dibuixà un gest a l'aire com una mena de benedicció, es va treure la boina per saludar i recità la frase: «Miri, miri: en aquest país, el paisatge és l'única cosa que no falla mai».

Quaranta anys després de la seva mort, la bona acollida del llibre és una prova que l'interès per la seva obra continua ben viu?

Molt sovint, parafrasejant Montaigne, em deia que, com la vida, la literatu-

ra també puja i baixa: «Quan jo sigui mort i hagin passat deu, vint anys, ja en parlarem de qui es recordarà de mi, de qui llegirà el que he escrit...». Un gran estudiós planià, Xavier Pla, fa poc assegurava en públic a Girona que avui Josep Pla és l'autor més llegit, fins i tot més llegit que molts Nobels de literatura. Cites planianes en tertúlies de ràdio, en programes de televisió i en cercles diversos són nombroses i continuades quaranta anys després de la seva desaparició física.

Pocs mesos abans de l'arribada a Catalunya de Josep Tarradellas, es van trobar a Perpinyà. Les paraules del president, que vós recolliu, tenen realment un caràcter històric i, per tant, durador.

Una altra trobada impensable i fantàstica en una habitació de l'Hotel de France, allà prop del Castillet. Quan Pla li va preguntar si per Catalunya negociaria amb el rei, i Tarradellas li va contestar que per Catalunya negociaria fins i tot amb el dimoni, Pla va dir solemnement: «Bravo! Ja ho sé tot. Ja podem marxar».

Ens agradaria que ens expliquéssiu una anècdota sucosa que sigui inèdita o ben poc coneguda.

Els últims mesos, quan estava ingressat a la Clínica Santa Creu de Figueres, vam saber que Jordi Pujol el volia anar a veure, i vam preparar —diguem-ho així— la visita. Sabíem que podia passar de tot, tenint en compte el que Pla havia escrit sobre Pujol, i esperàvem amb temor la trobada. Quan el president entrà a l'habitació de la clínica on hi havia Pla, en el moment que s'acostava al llit i encara no havia dit res, Pla li va etzibar, amb veu clara i potent: «Pujol, últimament heu canviat molt. Ara us trobo més alt, més ben plantat i molt més guapo... Com veieu el país, com va tot plegat?». La trobada resultà molt propera al que podríem anomenar cordialitat.

En referir-vos a Pla, us agrada mantenir el tractament de «senyor», com fèieu al Motel quan ell n'era client.

Al Motel tots els clients, sense excepció, eren tractats de «senyors» per

part del personal. Entre nosaltres, no vaig sentir mai ningú que es referís a l'escriptor com «en Pla», sinó sempre com «el senyor Pla». Això formava part de la manera de ser i d'actuar habitual de la casa, mai ningú no ho va discutir per res. Però hi havia com una fina sornegueria subjacent, quan ens dèiem l'un a l'altre: «Els senyors no mengen: prenen. Els senyors no s'emborratxen: s'indisposen. Els senyors no tenen amants: tenen nebodes...».

«El que escrius, dura; el que dius, ningú no ho atura», segons la dita popular. Vós, quan aneu a llocs, propers o llunyans —i això també val per a tertúlies, trobades amb amics, etc.—, si no ho escriviu és com si no hi haguéssiu anat o no ho haguéssiu fet?

Ho vaig escriure no recordo on: fa molts anys, a la Fira de Sant Lluç d'Olot, pels altaveus es demanava si entre el públic visitant hi havia algun periodista. Al cap d'una estona es demanava si hi

>> Amb Montserrat Vayreda i Maria Perxés a Olímpia (Grècia), l'any 1988. (Foto: MELI)

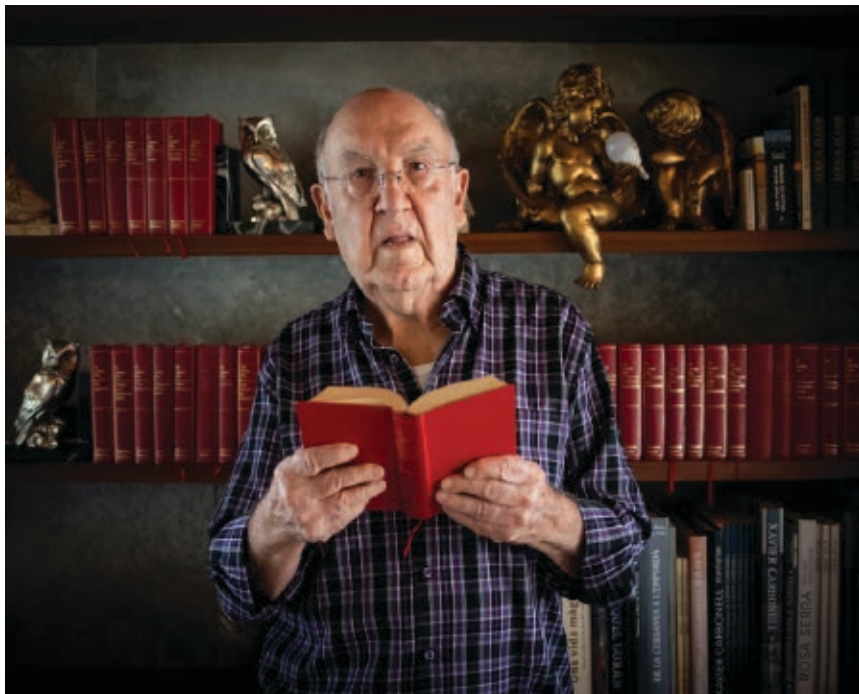

>> Amb Ramon Sala i Manuel Gutiérrez Mellado a Madrid, l'any 1992. (Foto: MELI)

«Trobo trets comuns entre Pla i Azorín: la manca de petulància, la contemplació del dia a dia, una gran importància de l'adjectiu i una certa sintaxi afrancesada»

havia algú que portés màquina de fotografar. A la fira hi havia el president de la Diputació i, de totes passades, calia fer-li una foto. Per als polítics, en general, si no hi ha foto és com si no s'hagués fet res. Per a mi, si no escric allò que he viscut, vist o experimentat, és com si no m'hagués passat.

Amb motiu de la presentació del vostre Llibre de marques (Curbet Edicions), Josep M. Palà deia que el volum és «el paradigma de com cal contem-

>> Amb l'Obra Completa de Josep Pla. (Foto: MARTÍ ARTALEJO)

plar la realitat perquè, a posteriori, en sortim més enriquits». Sempre viatgeu amb els ulls ben oberts?

Penso que només viu qui pregunta, qui es pregunta. Allò d'escriure el que passa, en els viatges s'intensifica... i de quina manera! Per aquest motiu, ara, que estic amb això que podríem anomenar memòries, remeno una quantitat immensa de papers que vaig escriure en directe i que em són absolutament útils.

Parlant de viatges: si us demanéssim un únic lloc per anar, seria Florència? I a ulls clucs, sense dubtar-ho ni dos segons.

Roma també us ha atret molt sempre. Inevitablement, pensem també en Josep Pla i mossèn Modest Prats.

Genials, excepcionals converses italianes entre ells dos. Quan era amb mossèn Modest, van ser les úniques vegades que vaig veure Pla entusiasmar-se de veritat. Tinc el goig i el gust d'haver-los presentat, tot i que al principi el mossèn hi va posar traves.

Terra Santa és un altre lloc molt especial. El llibre Terra Santa, any 2000 (Brau Edicions), escrit per vos i il·lustrat per Lluís Roura, n'és un testimoni magnífic.

No hi ha cap ciutat al món semblant a Jerusalem, cap ni una. I no hi ha cap

paisatge comparable a la vall de Iezreel, a l'Alta Galilea, ni cap tocom parió al desert de Judea, ni cap oasi que toqui pilota davant de Jericó. I vull fer constar que aquesta és una autèntica declaració d'amor a aquella terra, santa per a molts.

El pintor Xavier Carbonell, el músic Carles Coll, l'escultora Rosa Serra, el mag Xevi, el missioner Joaquim Vallmajó... Heu esdevingut un prolífic biògraf de gironines i gironins il·lustres.

Sí, a la llista de biografats falten el pintor Joan Clapera i Mayà, d'Olot, i mossèn Joan Riu, prefecte meu al Seminari. En llibres, he escrit sobre Lluís Roura, Ramon Pujolboira, Josep Ministral, Josep Colomer, Lluís Mateu, Miquel Plana, Daniel Lleixà, Michèle Vert-Nibet o Albert Bueno, tots molt coneguts i amics.

«Ara, dia a dia encara, vaig aprenent a destriar els elements de la vida: lògica, física i ètica», afirmeu en el llibre Què t'ha ensenyat la vida? (202 veus) (Curbet Edicions), de David Pagès i Cassà.

El pensament racional, la lògica; l'espessa biologia, la física, i el recte obrar a consciència, l'ètica, és el que ens ofereix diàriament la vida. I per viure cal saber posar cada element allà on toca, no ho trobeu?

Imaginem que no deveu parar. Quins propòsits estan prenent forma en aquests moments a la vostra taula de treball?

Un que no veurà mai la llum: les memòries personals, de les quals ja porto escrites més de sis-cents pàgines. I un projecte, en el qual treballo conjuntament amb el meu amic Joan Ferrerós, sobre personatges d'arreu del món i de totes les branques del saber i de les arts que han passat per Figueres. És molt curiós i aproximadament increïble, ho fem a través del llibre de signatures de l'establiment hotel·ler més històric de la ciutat. Ens en fem autèntiques creus de constatar la gent que ha passat per la capital

alt-empordanesa. És una feina apassionant.

Quines coses teniu pendents de fer?

Viatjar encara a Itàlia, a Grècia, a Israel... però ja és tard.

Si la salut us acompanya, encara podeu celebrar molts anys més i dur a terme moltes activitats més. Hi penseu, en la mort?

Els anys passen inexorables. Contra l'espai i les formes, encara s'hi pot fer alguna cosa. Contra el temps, res de res. Quant a la mort, hi penso de la manera més amable possible, i perdoneu la *boutade* —Pla influeix—: suprimida la pena de mort, la gent continua morint-se. Què falla?

Carme Busquets, la vostra esposa, és una persona que sempre us ha fet costat i us ha donat suport en tots els vostres projectes.

La Carme no s'ha queixat mai de res. De res. I això que en algunes ocasions tenia motius de sobres. Penso, per exemple, quan arribava a casa al vespre els dies que havia parlat amb el senyor Pla. Jo sopava d'una bursada, em tancava a la cambra on tenia la màquina d'escriure, i m'hi estava fins a hores petites. O, per exemple, en el fet d'haver-la fet anar —amb mi, és clar— onze vegades a Florència i nou a Roma, quan a ella sé que li hauria agradat anar a Suïssa, Holanda, Escòcia, Àustria..., on no hem estat mai.

>> A l'hort amb la seva dona, Carme Busquets. (Foto: MARTÍ ARTALEJO)

